

F. Carbó, C. Gregori & R. X. Rosselló, ed. (2016), *La ironia en les literatures occidentals des de l'inici de segle fins a 1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 551 pp., ISBN: 978-84-9883-873-2.

En una conversa publicada en *La Publicitat* l'any 1927, deia Josep Carner que «La nostra gràcia es diu ironia. En altres pobles, gràcia vol dir joc de mots, ocurrència, homenatge quasi agressiu dels plebeus. Ironia és, al capdavant, selecció, aristocratització de l'esperit». Em sembla una forma encertada de començar una ressenya adreçada a un llibre que analitza el paper de la ironia en les literatures occidentals, especialment en la catalana, perquè, d'entrada, ens permet reflexionar sobre dos aspectes diferents relacionats amb aquest mecanisme de construcció literària. El primer és el fet de presentar-lo com una marca pròpia del tarannà del poble català, en tant que el segon es refereix al fet de qualificar la ironia com a senyal d'intel·ligència i refinament intel·lectual. Efectivament, descobrir la ironia en una producció artística ens permet de sentir el plaer de trobar-nos per damunt del que se'ns presenta a primer colp d'ull i, per tant, ens convida a sotmetre-ho a crítica. La ironia requereix, per tant i sobretot, un espectador capaç de pensar.

D'ací, doncs, la rellevància del volum *La ironia en les literatures occidentals des de l'inici de segle fins a 1939*, un volum que, editat per Francesc Carbó, Carme Gregori i Ramon X. Rosselló, presenta trenta contribucions i un balanç final relatiu a l'estudi del fenomen irònic a partir de la literatura en el marc temporal referit en el títol. Com afirmen els editors, l'objectiu principal del llibre és l'anàlisi de la literatura catalana, tot i que, en un afany de proporcionar una mirada més àmplia, i de donar cabuda a estudiosos que s'ocupen de la ironia en d'altres literatures que ens són properes, el volum acull estudis referits a la literatura francesa, anglesa i italiana, entre d'altres.

D'altra banda, cal esmentar que el volum que presente tanca un període de més de set anys llargs dedicats a l'estudi de la ironia, per part del Grup de Literatura Catalana Contemporània de la Universitat de València, primer, al qual s'hi va anar sumant, després, professorat pertanyent tant a universitats catalanes com estrangeres. Plegats van centrar els seus interessos investigadors en el pla de treball del projecte d'investigació *La ironia en la literatura catalana desde el Modernisme hasta 1939*, finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad, de manera que aquesta publicació segueix la línia de la que fou encetada pel volum col·lectiu *Ironies de la Modernitat. La ironia del Modernisme al Noucentisme*, editat per Vicent Simbor i aparegut a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat l'any 2015.

A fi de donar coherència de presentació temàtica al volum, els editors l'han estructurat en quatre blocs. El primer fa referència als autors d'altres literatures oc-

cidentals. A continuació, el segon i el tercer bloc al·ludeixen a la literatura catalana, tenint en compte el marc cronològic; així, el segon reuneix un seguit de treballs relacionats amb autors del modernisme, del noucentisme i de les avantguardes, en tant que el tercer apartat s'ocupa de la literatura dels anys vint i trenta. Finalment, clou el volum un capítol presentat de forma col·lectiva pel grup investigador, a mode de balanç sobre el tractament de la ironia en la literatura catalana en el període esmentat. D'aquesta manera s'aconsegueix conjuminar l'heterogeneïtat d'interessos temàtics dels autors i autores que hi intervenen amb el fil conductor referit al fenomen irònic en la nostra literatura.

Pel que fa a l'apartat «La ironia en les literatures occidentals (1900-1939)», el conformen els articles proposats per Pierre Schoentjes, Carme Manuel, Juan V. Martínez Luciano, Giulio Iacoli, Amaranta Sbardella i Pere Ballart. Schoentjes centra l'atenció en l'*Orage sur le jardin de Candide* (1917) d'Adrien Bertrand, un autor classificat en la categoria d'autors patriòtics que havia publicat anteriorment *L'appel du sol* (1916). En els seus llibres, Adrien Bertrand estableix un diàleg filosòfic que el converteix en garant de la diversitat d'opinions. *Orage sur le jardin de Candide* és un diàleg filosòfic entre diferents personatges literaris, entre els quals destacarem per proximitat Don Quixot. Schoentjes remarca com cadascun dels personatges dona la paraula als altres, que defensen la seua posició a partir de l'herència nacional i personal específica. Però l'anàlisi de Schoentjes no es deté als inicis del segle xx, avança fins al XXI, després dels fet de l'11 de setembre del 2001, per qüestionar-se fins a quin punt és factible ironitzar sobre l'islam, com durant molt de temps s'ha fet amb el catolicisme.

Per la seua banda, Carme Manuel es refereix a la visió irònica dels escriptors afronord-americans envers la gran guerra. Un article que, a partir de la literatura, indaga en les paradoxes arrelades en allò que es coneix com el somni americà i la massacre dels indígenes, l'existència de l'esclavitud i la segregació racial. D'un altre costat, Juan V. Martínez Luciano s'apropa a la ironia en la poesia anglesa de la Primera Guerra Mundial i engega l'anàlisi a partir d'un sonet de Rupert Brooke, «The Soldier», un dels més famosos textos poètics sobre aquella guerra.

Aquest apartat continua amb un article de Giulio Iacoli, de la Universitat de Parma, que s'apropa a la ironia en la literatura italiana a partir de l'article que porta per títol «La risata interrotta. Sfondi regionali e costanti italiane per una storia novecentesca dell'ironia». També Amaranta Sbardella fa referència a la ironia en els textos italians; el seu estudi porta com a títol «La ironia *intensa i operosa*. Recursos i estratègies en la narrativa de Massimo Bontempelli». En últim lloc, clou l'apartat dedicat a la ironia en les literatures occidentals, l'article de Pere Ballart, on s'analitza aquest recurs estilístic a partir de tres ironistes dels trenta: Čapek, Nabòkov i Brecht

El segon bloc del volum inclou nou estudis relacionats amb l'àmbit de la literatura catalana, des del modernisme a les avantguardes. El primer, de Maria Planellas, analitza tres vessants de la ironia en Apel·les Mestres: la ironia lingüística, l'estètica i la còsmica. Segons l'autora, Mestres és un supervivent del segle XIX, envoltat d'un món hostil i, en aquest sentit, la ironia és el mecanisme mitjançant el qual es defensa. Tot seguit, Vicent Simbor es refereix a la ironia orsiana a partir de l'anàlisi de *La ben plantada*; en aquest article, sense negar la importància de Josep Carner i Guerau de Liost com a màxims exponents del moment en l'ús d'aquest mecanisme discursiu en els seus textos, Simbor defensa el nom d'Eugeni d'Ors no solament com a gran teòric, sinó també com a ironista practicant.

L'anàlisi de la paròdia antinoucentista de Miquel i Planas i Llorens i Jordana ens arriba de la mà del treball presentat per Núria León i Mercader, un article que contribueix a bastir d'un estudi sistemàtic la paròdia catalana contemporània. Per la seua banda, Ferran Carbó acara els límits del text a partir de la ironia hipertextual localitzada en tres poemes de Joan Salvat-Papasseit, un poeta atret per les avantguardes que presenta en la seua producció literària qüestionaments estètics i ideològics, més que no pas temàtics, respecte als autors noucentistes. A continuació, Mònica Güell es refereix a la poètica de la ironia en l'obra de J. V. Foix, tot establint que l'ambigüitat, la perplexitat, la multiplicació, la frustració i la imaginació són les companyes de l'obra poètica dels pastisser català. «Deliri verbal-visual: paranoia, crítica i ironia en l'obra de Salvador Dalí» és el títol de l'article que, des de la Universitat de Cambridge, presenta Brad Epps; en aquest estudi, Epps analitza les interconnexions entre la literatura i les imatges, entesos com una única aventura en l'obra daliniana, una obra en la qual es contraposen les relacions contradictòries entre la producció artística i la producció comercial del geni de Figueres.

També Antoni Mestre es refereix a l'obra daliniana, aquesta vegada, però, l'interès se centra en la ironia grotesca que destil·la *Teresa i l'home tronc*, una obra en la qual Dalí ridiculitza els models femenins presentats pel règim franquista, principalment pel que fa a la funció reproductora i maternal de la dona pròpia dels discursos catòlics.

Però la ironia com a recurs estilístic no va ser emprada només pels homes, també les dones en van fer una eina de construcció i transgressió dels personatges de les seues obres. En aquest sentit, hi trobem l'estudi de M. Àngels Francés, «Mercè Rodoreda, Caterina Albert i el distanciament irònic: cons/desconstrucció estereotípica d'alguns dels seus personatges». Tanca aquest apartat l'article de J. Àngel Cano Mateu, «La ironia en la literatura d'Eugeni d'Ors i Josep Pla a través de Joan Fuster»; es tracta d'un treball que relaciona l'obra d'aquests tres autors, imprescindibles a l'hora de parlar de l'assaig en la literatura catalana, tot referint-se a l'ús que fan de la ironia en

els seus textos. La lectura que en fa el suecà, com a crític literari, és el fil conductor de l'estudi.

Tot seguit s'inicia el tercer apartat, sota l'apèndix «La ironia en la literatura catalana dels anys vint i trenta». Aquest apartat l'encapçala l'estudi de Marcel Ortín, un estudi que analitza les controvèrsies creuades a l'entorn de la ironia a partir dels debats establerts entre Josep Carner, Josep Maria Junoy, Josep Carbonell, Amadeu Vives i Carles Soldevila. Ortín analitza com a partir d'aquests debats es dedueixen incompatibilitats ideològiques entre escriptors representatius de diverses generacions. Per la seua banda, Anna Esteve, Eberhard Geisler i Gonçal López-Pampló dirigeixen la mirada cap a l'obra de Josep Pla. Així, en tant que Anna Esteve es refereix a *Madrid, 1921 (Un dietari)*, Geisler especula sobre l'ús de la ironia i l'humor en l'obra planiana i, finalment, Pampló n'analitza alguns exemples argumentatius amb l'objecte d'estudiar el component ètic que ofereix la visió del món de l'assagista de Palafrugell.

Encara més, Núria Santamaria presenta un article referit a l'ús de la ironia en la narrativa breu de Carles Soldevila, una ironia que trasllueix el desengany generat per l'experiència humana, tant a partir de la il·lusió de l'amor com del prosaisme de la vida quotidiana. Així mateix, Magí Sunyer s'apropa també a la literatura de Carles Soldevila; en aquest cas, però, es tracta d'*Eva*, una novel·la amb poca fortuna crítica i moral dubtosa, segons els paràmetres de l'època, necessitada de la distància irònica per a abordar el tema que tractava. Francesc Ardolino i Moisès Llopis, al seu torn, centren el seu treball en l'estudi de l'obra de Francesc Trabal. Ardolino ho fa a partir de, *Quo vadis, Sánchez?* (1931) i *L'home que es va perdre* (1929); hi deixa de banda, però, el tipus d'ironia més prototípica de l'obra de Trabal, la metaliterària, atenent a les característiques específiques d'aquestes dues novel·les. Pel que fa al treball de Llopis, se centra en l'anàlisi dels diferents mecanismes de la paròdia en *Judita* (1930), text que proposa un pacte lúdic, en el qual la paròdia serveix com a mecanisme regulador de l'experiència amorosa relatada, esgotada en el moment en què es confronta amb la quotidianitat.

La narrativa d'entreguerres de Joan Oliver és analitzada en l'article de Jordi Malé mitjançant la novel·la *Una tragèdia a Lil·liput* (1928), irònica des del mateix títol. També sobre Joan Oliver, però aquesta vegada centrat en la producció teatral de l'autor, és el treball de Ramon X. Rosselló, que n'analitza els usos de la ironia de contrast entre text i context. A continuació, la ploma de Josep M. de Sagarra és la protagonista en l'estudi d'Andratx Badia. Sagarra, articulista consolidat a través de més de quaranta anys de publicacions a *La Publicitat*, *Mirador* o *La Veu de Catalunya*, transmet en els seus textos una visió particular i crítica del moment històric que viu, i ho fa mitjançant una llengua viva i enginyosa que permeten la inclusió del seu estudi en aquest

volum. Al seu torn, Patrizio Rigobon continua l'anàlisi de l'obra de Sagarra, en aquest cas, però a través de la novel·la *Vida privada* (19329, text altament significatiu en el conjunt de la producció de l'autor, novel·la escandalosa qualificada de pornogràfica, circumstància que sovint n'ha desplaçat l'anàlisi de l'àmbit literari a l'ètic.

El gènere negre i la ironia en els inicis literaris de Mercè Rodoreda s'analitzen en l'article de Carme Gregori a través de *Crim* (1936), paròdia de novel·la policíaca, circumstància declarada per l'autora des del pròleg mateix. Encarant la recta final, no podia faltar un estudi sobre la ironia en la producció literària de Pere Calders. En aquest sentit, Sònia Sellés analitza la ironia primerenca de Pere Calders en *El primer arlequí* (1936), punt de partida de l'univers caldersià. Finalment, tanca l'apartat l'article «La ironia i la paròdia en el primer Ferran de Pol», un treball d'Assumpció Bernal i Josep-Vicent Garcia que analitza *Triptic*, volum de set relats escrits entre 1933 i 1936, que no es va publicar fins la dècada dels seixanta.

Com ja he avançat al principi d'aquesta ressenya, *La ironia en les literatures occidentals des de l'inici de segle fins a 1939* es clou amb un quart apartat conformat per un article que, sota el títol «El camí de la ironia des del Modernisme fins a 1939», presenta un balanç signat pels membres del grup investigador: F. Ardolino, F. Carbó, B. Epps, E. Geisler, C. Gregori, M. Güell, J. Malé, P. Rigobon, R. X. Rosselló, V. Simbor i M. Sunyer. En aquest balanç, els investigadors corroboren les hipòtesis que, en el seu moment, els van conduir a iniciar una anàlisi sobre el fet irònic al llarg dels diferents moviments que han tingut lloc en la literatura catalana contemporània. Una aparició constant d'aquest recurs, tot i que amb una rellevància variable, fan que la ironia es convertisca en un tret distintiu de la nostra literatura, que la caracteritza al temps que caracteritza també el tarannà del públic lector català, lúcida i intel·ligent, en tant que descodificador d'una figura retòrica, en ocasions, extremadament subtil.

ISABEL MARCILLAS
 Universitat d'Alacant
 isabel.marcillas@ua.es